

Fundamentarea teologică a dialogului ecumenic din perspectiva părintelui Dumitru Stăniloae

Pr. conf. univ. dr. Vasile VLAD

Abstract: *We believe that only a return to the ancient faith of the Church, united and indivisible of the Seven Ecumenical Councils, i.e. to the common heritage, undefiled and unchanged, can lead to the desired reunification of divided Christians. That only the communion and unity in common faith of Christians may have as a result their communion in the Holy Sacraments and their indissoluble unity in love, as members of one and the same body of Christ's Church ... We need to declare our deep conviction that only the Orthodox Church has retained, plenary and intact, "the once shared faith of the saints". Not because of any human merit, but because God wanted to preserve "this treasure in earthen vessels, so that the surpassing greatness of the power will be of God and not from ourselves" (2 Corinthians 4:7).*

Keywords: *ecumenical movement, unity in diversity, churches legged, koinonia*

1. Repere istorice și precizări doctrinare privind Mișcarea ecumenică

În octombrie 1981 Patriarhul Iustin Moiescu sublinia, în cadrul unei întâlniri de la Consiliul Ecumenic al Bisericilor de la Geneva: „fenomenul cel mai caracteristic al vieții creștine din secolul nostru este fără îndoială mișcarea pentru refacerea unității Bisericilor, a cărei expresie pe plan teologic și practic o constituie ceea ce s-a numit cu un termen general Mișcarea ecumenică. Ea s-a născut din năzuința Bisericilor spre o mai bună cunoaștere, apropiere și conlucrare... și a exercitat o influență deosebit de puternică nu numai asupra dialogurilor și relațiilor interbisericești, ci și asupra gândirii teologice și a vieții spiritual creștine din ultima jumătate de secol”⁶⁸⁶.

Mișcarea ecumenică este consecința unei inițiative protestante de la sfârșitul secolului al XIX-lea. Misionarii protestanți plecați în Asia și

⁶⁸⁶ Cuvântarea rostită de Patriarhul Iustin Moiescu la sediul Consiliului Ecumenic al Bisericilor de la Geneva în 21 Octombrie 1981, publicată în *Biserica Ortodoxă Română*, nr. 11-12/1981, p. 1180.

Africa au constatat că propovăduiau cu toții pe același Hristos însă interpretându-i învățăturile în feluri diferite și adesea prin concurență și resentimente reciproce. Refuzau să se adune la aceeași masă euharistică și prelungeau disputele confesionale, începute odată cu Reforma din secolul al XVI-lea, în spațiile pe care voiau să le evanghelizeze. Lumea protestantă, întemeiată pe *sola Scriptura*, Scriptură ce putea fi tâlcuită în mod absolut arbitrar și cu deplină dreptate și autoritate de către fiecare ins, a intrat într-o spirală a disoluției în denominațiuni neoprotestante și secte care părea să nu aibă limită. În fața acestor situații, oameni onești, aparținând diferitelor grupări protestante, au început să caute în comun o cale către unitatea creștină, întemeind organizații interconfesionale locale și chiar mondiale (la vremea respectivă erau inițiative comune din America și Europa). Aceste organizații au inițiat așa numitele *conferințe ecumenice*. În cadrul lor s-au conturat în timp două tendințe, una de tip practic, numită „viață și muncă”, și alta cu accente teologice, numită „credință și organizare”. În cele din urmă cele două linii s-au unit în ceea ce numim Mișcarea ecumenică. Între cele două războaie mondiale, această inițiativă a rămas pe planul acțiunilor personale ale unor teologi și misionari protestanți frământați mai acut de credibilitatea mesajului creștin atât în ochii populațiilor păgâne (Africa, Asia) cât și în cei ai societății europene tot mai profund laicizate. În 1948 la Conferința de la Amsterdam, a fost creat Consiliul Ecumenic al Bisericilor. De acum Mișcarea ecumenică aduna în dialog „biserici” creștine, prin reprezentanții oficiali ai acestora, și nu doar inițiative și voci individuale. Adunarea de la Amsterdam definește Consiliul Ecumenic al Bisericilor drept „o unealtă în slujba Bisericilor, prin intermediul căruia ele pot să aducă împreună o mărturie în domeniile care necesită unitate de acțiune”⁶⁸⁷. De asemenea actele Conferinței specificau că hotărârile luate fie de Adunarea generală a Mișcării ecumenice, fie de organismele Consiliului nu aduceau nici o atingere Bisericilor membre care erau libere să le accepte sau să le respingă, iar Consiliul Ecumenic al Bisericilor nu constituia o „super-biserică” și nici nu impunea o administrare centralizată a bisericilor membre. În aceste condiții 153 de biserici au acceptat, la Amsterdam, să facă parte din Consiliu și să mărturisească credința lor comună în „Domnul și Mântuitorul Iisus Hristos”. Din spațiul Ortodoxiei doar Bisericele Constantinopolului, Greciei și Ciprului au participat și au acceptat să facă parte din Consiliul ecumenic. Celelalte Biserici ortodoxe autocefale, deși, începând cu 1910

⁶⁸⁷ Jean Meyendorff, *Biserica Ortodoxă ieri și azi*, trad. de Cătălin Lazurca, Ed. Anastasia, București, 1996, p. 181.

și-au trimis reprezentanți la marile conferințe ecumenice (Stockholm 1925, Laussane 1927, Oxford 1937, Edimbourg 1937, Utrecht 1938), totuși cu câteva luni înainte de Adunarea din 1948 s-au întrunit la Moscova (Bisericile Rusiei, Serbiei, României, Bulgariei, Poloniei, Albaniei și Cehoslovaciei), în prezența unui mitropolit al Patriarhiei Antiohiei, și au declarat că întâlnirea de la Amsterdam nu ar avea alt scop decât acela de a crea „o nouă Biserică ecumenică”, că problemele dogmatice nu-și găseau suficient loc în programul ecumenic în vreme ce elementul politic, „imperialist”, ar fi predominant. Atitudinea de rezervă a Bisericilor ortodoxe autocefale încetează, la nivel oficial, în 1961, odată cu Adunarea Consiliului Ecumenic de la New Dehli, când Patriarhia Rusiei își trimite delegați oficiali. După această dată, toate Bisericile ortodoxe autocefale vor deveni membre ale Consiliului Ecumenic. Era o schimbare de atitudine nu doar din considerații teologice dar și din rațiuni politice. Statele ortodoxe erau cuprinse în blocul comunist iar reprezentatii Bisericilor vedeau în integrarea lor în Consiliul Ecumenic al Bisericilor o șansă și o anumită garanție că anvergura internațională a ecumenismului ar putea apăra de încercarea regimului de a lichida religia, iar regimul se putea folosi de delegații la acest for apusean ca de niște propagandiști a căror prezență afirma implicit libertatea și drepturile omului din granițele închise comuniste⁶⁸⁸.

Cu toate că statutele și declarațiile Consiliului ecumenic afirmau constant că Bisericile membre își păstrează întreaga libertate doctrinară și administrativă și, deși în interiorul Mișcării ecumenice au avut loc constant activități comune în domeniul teologic și în cel al misiunilor față de problemele sociale și internaționale (sărăcie, politică geo-strategică de dezvoltare, dezarmare, pace), totuși Biserica Ortodoxă se vede angajată într-o instituție (Consiliul ecumenic) care nu o reprezintă. Poziția ecleziologică a Bisericii Ortodoxe acordă participării sale la Mișcarea ecumenică cu totul alte semnificații decât cele pe care le au bisericile protestante. Lumea protestantă are nevoie absolută de Mișcarea ecumenică. Elementele de teologie eclezială protestantă au generat firesc ecumenismul. Majoritatea protestantă a Adunării Consiliului ecumenic de la Evanston (1954) aproba un document prin care se arăta legătura intrinsecă dintre protestantism și ecumenism: „Putem vorbi, declară raportul secțiunii I al Adunării, de unitatea Bisericii în pribegia sa pământească ca de o creștere mergând de la unitatea ce este dată către cea cu care va fi pe deplin manifestată. În acest sens, putem considera

⁶⁸⁸ *Ibidem*, p. 184.

Biserica precum o facem în cazul credinciosului individual despre care se poate spune că este îndreptat și păcătos în același timp (*simul justus et peccator*)...⁶⁸⁹. Ecleziologia protestantă consideră că dezbinările creștinilor în istorie sunt dezbinări ale *Bisericii înseși*. Atributul unității Bisericii, afirmat în Crez, „Biserica una”, nu este realizat deplin și nu se regăsește în nici una dintre confesiunile creștine. Prin urmare, fiecare confesiune este o biserică nedeplină și are datoria să caute unitatea inițială a Bisericii. Cu cât fiecare biserică se apropie de unitate cu celelalte cu atât devine mai deplin Biserică. Demersul istoric al bisericilor trebuie să fie unul al căinței pentru păcatul săvârșit împotriva unității Bisericii. Dar acest demers nu este cu puțință decât în măsura în care toate bisericile renunță la orice exclusivism dogmatic, la orice corpus doctrinar dogmatic definitiv. Acesta ar fi rolul Consiliului ecumenic al Bisericilor, conform perspectivei protestante: spațiul de apropiere al bisericilor de Biserică, dar o Biserică a cărei unitate nu se reazemă pe Adevărul dogmatic (doctrinar), ci este o unitate în diversitate (chiar dacă această diversitate propune înlocuirea Adevărului cu adevăruri).

Ortodoxia nu se simte, în acest sens, reprezentată de Consiliul Ecumenic al Bisericilor și nici nu-l reprezintă la nivelul local al Bisericilor ortodoxe autocefale. Din acest motiv reprezentanții ortodocși au impus Comitetului Central al Consiliului ecumenic întrunit la Toronto în 1950 aprobarea unei declarații care să specifice natura și semnificația ecleziologică a Consiliului ecumenic. În declarație se afirmă: „Consiliul n-are nici o dorință să uzurpe vreuna din funcțiile proprii Bisericilor membre, nici de a le controla ori de a legifera pentru ele... Străduindu-se în mod activ să creeze o unitate de gândire și acțiune în membrele lui, Consiliul refuză orice gând de a se transforma într-o structură bisericească unificată, independentă de Bisericile întrunite în el, sau într-un organism supus unei autorități administrative centrale... Consiliul vrea să-și exprime unitatea sa într-alt fel. Unitatea izvorăște din dragostea față de Dumnezeu în Iisus Hristos, legând de El Bisericile membre, le leagă în același timp întreolaltă. Consiliul dorește fierbinte să lege mai strâns Bisericile lui Hristos, apropiindu-le astfel una de alta, și să se întărească mutual în cultul și mărturia lor, purtându-și sarcinile lor reciproce și împlinind astfel legea lui Hristos... Prin însăși existența sa Consiliul constituie un mod nou, fără precedent, de a aborda problema relațiilor între Biserici... El este un răspuns provizoriu la împărțirile existente între

⁶⁸⁹ *Ibidem*, p. 185.

Biserici, împărțiri care n-ar trebui să existe, căci ele sunt în contradicție cu natura Bisericii...Problema este de a formula implicațiile eclesiologice ale unui organism în sânul căruia se înfruntă atâtea concepții diferite ale Bisericii, fără a uza de categorii sau termeni împrumutați uneia din concepțiile particulare ale Bisericii”⁶⁹⁰; „Consiliul ecumenic nu poate și nu trebuie să fie fundat pe o concepție particulară asupra Bisericii, oricare ar fi ea... El nu rezolvă dinainte problema ecumenică... Adeziunea unei Biserici la Consiliul ecumenic nu implică faptul că, din acel moment, ea consideră propria concepție asupra Bisericii ca fiind relativă... Faptul de a lua parte la Consiliu nu implică faptul că fiecare Biserică trebuie să le considere pe celelalte Biserici în adevăratul și deplinul sens al cuvântului...”⁶⁹¹. Această declarație a permis Bisericii Ortodoxe să participe plenar la Mișcarea ecumenică fără să renunțe la conștiința că este singura adevărată Biserică, dar, în același timp, fără să poată împiedica celelalte biserici membre să dezvolte, în perspectivă proprie, o teologie ecumenică. De această libertate s-au folosit reprezentanții ortodocși la Adunarea de la Evanston care s-au delimitat de declarația eclesiologică protestantă semnând separat următoarele: „Credem că doar întoarcerea la credința vechii Biserici, unită și indivizibilă, a celor șapte sinoade ecumenice, adică la moștenirea comună, neîntinată și neschimbată, poate să ducă la reunificarea dorită de toți creștinii dezbinați. Că doar comuniunea și unitatea creștinilor în credința comună poate avea rezultat comuniunea lor în Sfintele Taine și unitatea lor indisolubilă în iubire, ca mădulare ale unuia și aceluiasi trup al Bisericii lui Hristos... Suntem nevoiți să ne declarăm profunda convingere că doar Biserica Ortodoxă a păstrat plenară și intactă «credința împărtășită odinioară sfinților». Nu datorită vreunui merit omenesc, ci pentru că Dumnezeu a dorit să-și păstreze «comoara aceasta în vase de lut, ca să învedereze că puterea covârșitoare este a lui Dumnezeu» (II Cor. 4,7)”⁶⁹². Pentru eclesiologia ortodoxă, analogia protestantă între individ, membru păcătos și Biserică – Trup a lui Dumnezeu – nu poate fi pusă în discuție. Biserica văzută, una, sfântă, sobornicească și apostolicească, are și este deplinătatea Adevărului, întrucât este Trupul lui Hristos, Templu al Duhului Sfânt, Stâlpul și temelul Adevărului. Cei care s-au despărțit de Biserica cea Una au renunțat la plenitudinea Adevărului și a Vieții. Unitatea creștină este

⁶⁹⁰ Madeleine Barot, *Le mouvement oecuménique*, col. Que sais-je?, Paris, 1967, pp. 51-52

⁶⁹¹ J. Meyendorff, *op. cit.*, p. 186.

⁶⁹² *Ibidem*, p. 187.

unitatea cu Biserica ortodoxă întrucât este unitatea cu Hristos în Duhul Sfânt și nu o unitate a oamenilor care s-au învrăjbit și divizat în istorie sub forma diferitelor confesiuni. Biserica nu poate fi împărțită pentru că oamenii nu-L pot împărți pe Dumnezeu și Adevărul Său. Oamenii pot să părăsească Adevărul, precum pot și să revină la El. Biserica Ortodoxă cheamă confesiunile înstrăinate de trupul Bisericii tocmai la credința Apostolilor și a Părinților întrucât Ortodoxia le-a păstrat deplin. „Din această perspectivă, Consiliul ecumenic este un loc al întâlnirii, al mărturisirii, al dialogului și eventual al colaborării practice. Participarea ortodocșilor nu semnifică deci că Biserica Ortodoxă, ca realitate dumnezeiască în istorie, poate adăuga ceva esențial la ceea ce are deja, ci semnifică faptul că ortodocșii, ca indivizi – imperfecti și păcătoși – pot să arate celorlalți creștini adevărata cale către unitate și, în același timp, să învețe alături de aceștia să se slujească mai bine de darul dumnezeiesc pe care doar ei îl posedă pe deplin, ca membri ai Bisericii unice”⁶⁹³. Așadar, în participarea sa la dialogul ecumenic, Biserica Ortodoxă se propune pe sine, Occidentului separat, ca adevărata (deplina) Biserică și nu va accepta sub nici o formă punerea în discuție a dogmelor de credință ori a schimbării a orice din ritul sacramental prin care ea se exprimă.

2. Fundamentarea teologică a dialogului ecumenic în perspectiva părintelui Dumitru Stăniloae

Părintele Dumitru Stăniloae, alături de George Florovsky, este considerat „pionier al ecumenismului” în accepțiunea viziunii Bisericii Ortodoxe, arătată mai sus, asupra Mișcării ecumenice. Participarea Părintelui Dumitru Stăniloae la dialogul ecumenic poate fi împărțită în trei etape, corespunzătoare unor momente cruciale din viața și devenirea sa teologică. Cea dintâi acoperă perioada afirmării sale ca teolog de referință în problemele dogmatice și de spiritualitate ortodoxă în spațiul teologiei românești și se întinde până după detenția din închisorile regimului comunist (noiembrie 1958-ianuarie 1963). În această vreme Părintele Stăniloae a publicat studii asupra Sfintelor Taine⁶⁹⁴, asupra

⁶⁹³ *Ibidem*, p. 186.

⁶⁹⁴ Dumitru Stăniloae, *Dumnezeiasca Euharistie, în cele trei confesiuni*, în *Ortodoxia*, nr. 1/1953, pp. 46-115. Idem, *Ființa Tainelor în cele trei confesiuni*, în *Ortodoxia*, nr. 1/1956, pp. 3-28. Idem, *Numărul Tainelor, raportul între ele și problema Tainelor din afara Bisericii*, în *Ortodoxia*, nr. 2/1956, pp. 191-215.

antropologiei⁶⁹⁵, soteriologiei⁶⁹⁶, mariologiei⁶⁹⁷ și eshatologiei⁶⁹⁸. În toate aceste studii Părintele Dumitru Stăniloae oferă aceeași perspectivă: învățătura ortodoxă exprimă deplinătatea apostolică a credinței, în vreme ce romano-catolicismul și protestantismul prezintă carențe doctrinare pe care autorul nostru le evidențiază și le combate punct cu punct. După 1964 începe etapa a doua din atitudinea teologică a Părintelui Stăniloae față de Mișcarea ecumenică, etapă în care îmbrățișează ideea dialogului ecumenic participând activ, prin referate, la întrunirile ecumenice (ex. 1971 – Addis-Abeba, 1974 – Cernica, 1979 – Goslar, 1980 – Iași, 1982 – Hüllhorst, 1982 - München). Dialogul ecumenic, consideră Părintele Stăniloae, poate fi fundamentat teologic prin:

a. Hristos, Logosul veșnic, este fundamentul, sensul și finalitatea întregii creații. „Hristos este prezent în toată creația, dincolo de frontierele creștinismului văzut, deși este perceput și înțeles în grade diferite”⁶⁹⁹. Viziunea Părintelui Stăniloae are la bază teologia Sfântului Maxim Mărturisitorul pe care îl traduce și-l comentează. „Căci în El (Logosul sau Rațiunea supremă), scrie Sfântul Maxim Mărturisitorul, sunt fixate ferm rațiunile tuturor și despre aceste rațiuni se spune că El le cunoaște pe toate înainte de facerea lor, în însuși adevărul lor, ca pe unele ce sunt toate în El și la El chiar dacă toate acestea, cele ce sunt și cele ce vor fi, nu au fost aduse la existență odată cu rațiunile lor, sau de când sunt cunoscute de Dumnezeu, ci fiecare își primește existența efectivă și de sine la timpul potrivit, după înțelepciunea Creatorului, fiind create conform cu rațiunile lor. Fiindcă Creatorul există pururea în mod actual, pe când creaturile există în potență, dar actuale încă nu”⁷⁰⁰. Prezența neamestecată dar reală a energiilor divine necreate care susțin și circumscriu natura fiecărui lucru și a lumii în ansamblul ei, mențin creația într-o *unitate interioară* și o *direcționează* și o *tensionează spre Logosul creator*: „Dumnezeu, după ce a făcut și a adus toate la existență

⁶⁹⁵ Idem, *Starea primordială a omului în cele trei confesiuni*, în *Ortodoxia*, nr. 3/1956, pp. 323-357. Idem, *Doctrina ortodoxă și catolică despre păcatul strămoșesc*, în *Ortodoxia*, nr. 1/1957, pp. 3-40.

⁶⁹⁶ Idem, *Faptele bune în învățătura ortodoxă și catolică*, în *Ortodoxia*, nr. 4/1954, pp. 507-533.

⁶⁹⁷ Idem, *Învățătura despre Maica Domnului la ortodocși și romano-catolici*, în *Ortodoxia*, nr. 4/ 1950, pp. 559-609.

⁶⁹⁸ Idem, *Starea sufletelor în învățătura ortodoxă și catolică*, în *Ortodoxia*, nr. 4/1953, pp. 545-614.

⁶⁹⁹ Idem, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. II, EIBMBOR, București, 1978, p. 208.

⁷⁰⁰ Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, traducere de Pr. prof. Dumitru Stăniloae, Ed. I.B.M.al B.O.R., București, 2006, p. 122.

cu putere nesfârșită, le susține, le adună, le cuprinde și le strânge întreolaltă și la Sine prin purtarea de grijă, atât pe cele raționale, cât și pe cele supuse simțurilor. Ținându-le în jurul Său, *ca pricină, început și scop*, pe toate cele ce sunt distanțate întreolaltă după fire, le face să concorde întreolaltă prin unica putere a relației față de El, ca început. Prin aceasta, toate sunt aduse la identitatea nestrictă și netulburată a mișcării și ființării, *nici un lucru nerăzvrătindu-se și nedezbînându-se la început față de altul*, în temeiul deosebirii după fire sau mișcare. *Toate există în împreunare cu toate, fără confuzie*, în temeiul legăturii unice și indisolubile în care le ține începutul și cauza unică, și al pazei, căci legătura aceasta domolește și acoperă toate relațiile particulare văzute în toate după firea fiecărui lucru, nu alterându-le și desființându-le și făcându-le să nu mai fie, ci covârșindu-le, și arătându-le mai presus de toate cum apare întregul față de părți sau, mai bine zis, cauza întregului, în temeiul căruia se arată și există atât întregul, cât și părțile întregului”⁷⁰¹. Iisus Hristos este măsura și ținta tuturor celor zidite: „aceasta este taina cea mare și ascunsă, scrie Sfântul Maxim Mărturisitorul. Aceasta este ținta fericită (sfârșitul) pentru care s-au întemeiat toate. Acesta este scopul dumnezeiesc, gândit mai înainte de începutul lucrurilor, pe care definindu-l spunem că este ținta finală mai înainte gândită, pentru care sunt toate, iar ea pentru nici una. *Spre această țintă finală privind, Dumnezeu a adus la existență ființele lucrurilor*. Acesta este cu adevărat sfârșitul providenței și al celor providențiate, când se vor readuna în Dumnezeu cele făcute de El. Aceasta este taina care circumscrie toate veacurile și descoperă sfatul suprainfinit al lui Dumnezeu, care există de infinite ori infinit înainte de veacuri. Iar vestitor (înger) al ei s-a făcut însăși Cuvântul ființial al lui Dumnezeu, devenit om. Căci *Acesta a dezvăluit*, dacă e îngăduit să spunem, însăși adâncul cel mai dinlăuntru al bunătății părintești și *a arătat în Sine sfârșitul pentru care au primit făpturile începutul existenței. Fiindcă pentru Hristos sau pentru taina lui Hristos au primit toate veacurile și cele aflătoare înăuntrul veacurilor începutul existenței și sfârșitul lui Hristos*. Căci încă dinainte de veacuri a fost cugetată și rânduită unirea hotarului (definitului) și a nehotărniciei (indefinitului), a măsurii și a lipsei de măsură, a marginii și a nemărginirii, a Creatorului și a creaturii, a stabilității și a mișcării”⁷⁰².

⁷⁰¹ Idem, *Mystagogia. Cosmosul și sufletul, chipuri ale Bisericii*, traducere de Pr. prof. Dr. Dumitru Stăniloae, I.B.M.al B.O.R., București, 2000, p. 13.

⁷⁰² Idem, *Răspunsuri către Talasie*, Filocalia III, ediția a II a, pp. 331-332.

Așadar, creația se află obiectiv în razele Logosului preincarnațional și a Celui întrupat. Totul are pricină, început și scop. Cuvântul creator și totul este chemat să devină Biserică. Pe de altă parte, fiecare confesiune creștină, ba chiar toate credințele exprimate în diverse forme religioase, sunt într-o atingere oarecare cu Logosul Divin. Plecând de la această unitate ontologică a tuturor în Iisus Hristos, Părintele Stăniloae vede în Mișcarea ecumenică o lucrare dumnezeiască providențială⁷⁰³ menită să orienteze confesiunile creștine înspre unitatea în Hristos, Dumnezeu cel întrupat.

b. Noțiunea de *koinonia*, fundamentală în înțelegerea naturii Bisericii, conduce și ea spre necesitatea dialogului ecumenic. *Koinonia* exprimă viața împreună a creștinilor din veacul apostolic (Fapte, 2,44.47), respectiv a fi într-o inimă și într-un cuget (Fapte 4,32), a avea toate în comun, a fi și a rămâne în Hristos (Ioan 14, 20.23; I Ioan, 3, 19-24). Plenitudinea Bisericii este realizată și confirmată de Euharistie. *Koinonia* se exprimă prin sinaxa euharistică. Comunitatea euharistică este forma maximă de exprimare a unității Bisericii. Pentru a se ajunge la Euharistia comună trebuie, obligatoriu, parcurse niște etape preliminatorii, respectiv: dialogul iubirii, dialogul teologic (indiferent cât ar dura ca timp) și unitatea de credință⁷⁰⁴. Aici își găsește locul Mișcarea ecumenică drept spațiu și cadru de parcurgere a etapelor amintite.

c. *Unitate în diversitate și Bisericile nedepline*

Sfântul Ciprian de Cartagina a dezvoltat încă din secolul al III-lea doctrina totalei absențe a harului din orice grupare creștină care s-a rupt din comuniunea Bisericii. Sfintele Taine sunt așezate și săvârșite doar în Biserică, în comuniune și sobornicitate. Separându-se de *comuniunae ecclesiae* sectele se situează în afara sobornicității și prin urmare în afara granițelor harice, acolo unde nu există mântuire (*extra Ecclesia nulla salus*). Învățătura Sfântului Ciprian (*extra Ecclesia nulla salus*) nu a fost niciodată contrazisă de teologia patristică răsăriteană. Însă conștiința patristică a Bisericii a aplicat această învățătură lărgind granițele Bisericii dincolo de limitele canonice ale acesteia. Părintele George Florovsky scria: „există ocazii când, prin însăși acțiunile ei, Biserica dă să se înțeleagă că tainele sectarilor – și chiar ale ereticilor – sunt valide, că tainele pot fi celebrate în afara limitelor strict canonice ale Bisericii. Biserica primește în mod regulat membrii proveniți de la alte secte – și

⁷⁰³ D. Stăniloae, *Mișcarea ecumenică și unitatea creștină în stadiul actual*, în *Ortodoxia*, nr. 3-4/ 1963, p. 544.

⁷⁰⁴ Idem, *Coordonatele ecumenismului din punct de vedere ortodox*, în *Ortodoxia*, nr. 4/ 1967, pp. 489-500.

chiar din erezii – nu pe calea Botezului, prin aceasta dând să se înțeleagă sau presupunând că ei fuseseră deja în fapt botezați în sectele și ereziile lor. În multe cazuri, Biserica primește membri chiar și fără mirungere, și uneori și clerici în rangurile lor actuale. Cu atât mai mult trebuie să fie acest fapt înțeles și explicat ca o recunoaștere a validității sau realității riturilor corespunzătoare celebrate asupra lor *în afara Bisericii*... În ceea ce face, Biserica dă mărturie despre întinderea teritoriului ei mistic chiar dincolo de granițele canonice: *lumea dinafară* nu începe imediat. Sfântul Ciprian avea dreptate: tainele se săvârșesc numai în Biserică. Dar el a definit acest „în” prea grăbit și prea îngust. N-ar trebui oare să argumentăm în direcția opusă? Acolo unde se săvârșesc tainele se află Biserica. Sfântul Ciprian a plecat de la presupunerea tacită că limitele canonice și harismatice ale Bisericii corespund invariabil și tocmai această ecuație nedemonstrată nu a fost confirmată de conștiința sobornicească a Bisericii”⁷⁰⁵. Ca Trup tainic al lui Hristos, Biserica nu se reduce categoric doar la limitele ei canonice. Ca regulă, frontiera canonică și cea harismatică se suprapun, dar, frecvent, „în ființa sa sacramentală, tainică, Biserica depășește toate normele canonice. Din acest motiv, un dezacord canonic nu înseamnă imediat o sărăcie sau pustiire mistică”.

În același fel argumentează și Părintele Dumitru Stăniloae. Deși Biserica Ortodoxă este socotită Biserica adevărată, deplină, în Hristos, totuși celelalte confesiuni creștine nu sunt lipsite de valoare. Acestea alcătuiesc „bisericele nedepline” și „s-au format într-o anumită legătură cu Biserica deplină și există într-o anumită legătură cu ea, dar nu se împărtășesc de lumina și de puterea deplină a soarelui Hristos. Într-un fel deci, Biserica cuprinde toate confesiunile despărțite de ea, întrucât ele nu s-au putut despărți deplin de Tradiția prezentă în ea. Astfel, Biserica în sensul deplin al cuvântului este numai cea ortodoxă”⁷⁰⁶. În teologia Părinților răsăriteni creația întreagă are un caracter hristologic și pnevmatic. Prin aceasta se poate vorbi despre o structură și orientare eclezială a întregii zidiri: „creația întreagă se află obiectiv încadrată în razele aceluiași Logos preincarnațional, deci în faza Bisericii dinainte de Hristos, chemată să devină Biserica lui Hristos. Obiectiv și subiectiv,

⁷⁰⁵ George Florovsky, *Limitele Bisericii*, în vol. *Biserica, Scriptura, Tradiția. Trupul viu al lui Hristos*, trad. de Florin Caragiu și Gabriel Mândrilă, Ed. Platytera, București, 2005, p. 400.

⁷⁰⁶ Nicolae Moșoiu, *Taina prezenței lui Dumnezeu în viața umană. Viziunea creatoare a Părintelui Profesor Dumitru Stăniloae*, Ed. Paralela 45, Pitești – Brașov – Cluj Napoca, 2000, p. 375.

întreaga omenire de diferite credințe cunoaște într-o oarecare măsură pe Logosul preincarnațional”. Prin urmare „o anumită biserică” subzistă chiar și în afara creștinismului, pentru că „există încă legături ontologice ale forțelor umane între ele și cu Logosul dumnezeiesc”⁷⁰⁷. „Căci în El (Logosul dumnezeiesc), scrie Sfântul Maxim Mărturisitorul, sunt fixate ferm rațiunile tuturor...”⁷⁰⁸; „ținându-le în jurul Său, ca pricină, început și scop, pe toate cele ce sunt distanțate întreolaltă după fire, le face să concorde întreolaltă, prin unica putere a relației față de El, ca început”⁷⁰⁹; „fiindcă pentru Hristos sau pentru taina lui Hristos au primit toate veacurile și cele aflătoare înlăuntrul veacurilor începutul existenței și sfârșitul lor: Hristos”⁷¹⁰. Pe de altă parte „Duhul Sfânt nu este absent din nici o făptură și mai ales din cele ce s-au învrednicit de rațiune. El susține în existență fiecare făptură, întrucât Dumnezeu și Duhul lui Dumnezeu se află, prin puterea providențiatoare, în toate lucrurile. Și *El mișcă rațiunea naturală din fiecare... și de aceea se întâmplă să aflăm și dintre barbari și nomazi mulți care duc o viață de fapte bune și resping legile sălbatice care stăpâneau odată în ei. Astfel se poate spune în chip general că în toți este Duhul Sfânt*”⁷¹¹. Părintele Dumitru Stăniloae accentuează ideea că dacă creația întreagă poartă în ea în chip natural taina eclezialității cu atât mai mult confesiunile creștine nu sunt lipsite radical de o oarecare prezență a Bisericii: „cu atât mai mult există această biserică în celelalte confesiuni creștine, dată fiind legătura lor prin credință cu Hristos, Logosul întrupat, și dat fiind că au în parte o credință comună în Hristos cu Biserica Ortodoxă, Biserica deplină”⁷¹². Sfântul Teofan Zăvorățul afirmă că ceea ce dă valoare comunităților creștine neortodoxe este tocmai prezența în ele a unui anumit grad de eclezialitate: „plămânii prin care respiră Biserica lui Hristos sunt Sfintele Taine și celelalte lucrări sfințitoare. *Prin ei respiră Biserica lui Hristos oriunde se află creștini*. Dar nu întreaga omenire este pătașă luminii dătătoare de viață a acestei respirații dumnezeiești. Pentru că aparatul respirator al unei însemnate

⁷⁰⁷ D. Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. II, Ed. Institutul Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1978, pp. 267-268.

⁷⁰⁸ Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, traducere de Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, Ed. IBMBOR, București, 2006, p. 122.

⁷⁰⁹ Idem, *Mystagogia. Cosmosul și sufletul, chipuri ale Bisericii*, trad. de Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, Ed. IBMBOR, București, 200, p. 13.

⁷¹⁰ Idem, *Răspunsuri către Talasie*, 60 în *Filocalia III*, trad. de Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, Ed. Harisma, București, 1994, p. 332.

⁷¹¹ *Ibidem*, 15, p.67.

⁷¹² D. Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă, II*, p. 268; Idem, *Câteva trăsături caracteristice Ortodoxiei*, în *Mitropolia Olteniei*, 7-8/1970, pp. 730-742.

părți a omenirii este vătămat, iar o altă parte – una însemnată – refuză această respirație. Acolo unde aceste așezăminte (Sfintele Taine) sunt afectate, respirația Duhului Dumnezeiesc nu este deplină și, prin urmare, efectele ei rămân parțiale. Astfel, la catolici, toate tainele sunt afectate, iar multe ierurgii mântuitoare sunt denaturate. Papalitatea este un plămân ulcerat, sau chiar supurat. Luteranii nu recunosc majoritatea tainelor și ierurgiilor sau în cel mai bun caz acestea sunt denaturate în semnificația și forma lor. Ei se aseamănă cu cei cărora li s-au necrozat trei sferturi din plămâni, iar restul este pe cale de a se necroza. Aproape de ei, dar vătămați într-o și mai mare măsură sunt și schismaticii...⁷¹³. Așadar, după Sfântul Teofan Zăvorâtul, acolo unde sunt creștini, Biserica lui Hristos își manifestă prezența. În unii deplin (în ortodocși), în alții parțial – mai mult la catolici, mai puțin la protestanți, și abia simțit în ceilalți. Comunitățile catolice și cele protestante, subliniază dogmatistul Andrei Kuraev, sunt încă organisme vii, deși afectate de boli periculoase. Tuberculosul este un om viu. Oricât de bolnav ar fi, el nu poate fi socotit un cadavru. Adică puterea dătătoare de viață a Duhului lui Dumnezeu mai palpita în comunitățile neortodoxe. Chiar cu sincope, cu dificultăți, dar palpita⁷¹⁴. „În diferite confesiuni creștine, scrie Părintele Stăniloae, sunt mulți credincioși a căror viață nu s-a redus la formulele doctrinare oficiale ale confesiunilor lor. *Tradiția veche creștină a fost mai tare decât inovațiile de doctrină aduse de întemeietorii lor și susținute în mod oficial până azi de acele formațiuni și de teologii lor...* deși acești credincioși s-au pomenit în cadrul acelor denominațiuni cu credințe despre un Hristos care nu e prezent cu toată eficiența lui mântuitoare în sânul lor, participarea lor nedeplină la Hristos, și aceasta în mare măsură fără vina lor, poate avea ca urmare o participare nedeplină la El și în viața viitoare, conform cuvântului Mântuitorului: *în casa Tatălui Meu multe locașuri sunt*”⁷¹⁵. În creștinătatea eterodoxă, la nivelul vieții reale a credincioșilor, Taina Bisericii poate fi o prezență mai profundă decât apartenența credincioșilor la o anumită confesiune. Viața bisericească a Bisericii celei una și apostolească se poate manifesta în comunitățile de credincioși și acolo unde episcopii au adoptat o doctrină eterodoxă. Profesorul V. Bolotov prezintă o astfel de situație cu referire la nestorienii din Persia așa numiții aisorii. Strămoșii aisorilor s-au pomenit

⁷¹³ Sfântul Teofan Zăvorâtul, *Despre Ortodoxie și cum să prevenim păcatul împotriva ei*, Moscova, 1991, p. 18. Cf. Andrei Kuraev, *Provocările ecumenismului*, trad. de Boris Buzilă, Ed. Sofia, București, 2006, p. 39.

⁷¹⁴ A. Kuraev, *op. cit.*, p. 40.

⁷¹⁵ D. Stăniloae, *Teologia Dogmatică...*, pp. 268-269.

în afara ortodoxiei și declarați nestorienii fără voința și fără știința lor. În jurul anului 484 nestorianismul a fost impus oficial ca doctrină creștinilor din Persia fără ca acest lucru să fie pornit din sânul Bisericii persane. Decizia a fost luată la intervenția lui Bar Sauma care i-a prezentat șahului persan doctrina nestoriană ca pe un mijloc de a crea o barieră impenetrabilă între creștinii din Persia și cei din Bizanț. Declarându-i nestorienii pe creștinii din Persia, autoritățile politice puteau fi sigure de loialitatea și stabilitatea supușilor. Cu sprijinul puterii seculare, uneori chiar prin represii sângeroase, Bar Sauma a redus la tăcere rezistența destul de puternică a poporului. În chip oficial Biserica din Persia era nestoriană în vreme ce poporul trăia în chip firesc Tradiția ortodoxă de dinaintea rupturii impusă prin forță de stăpânirea seculară. Peste aproape două secole când creștinii din Persia (nestorienii) au fost martirizați, cei care și-au jertfit viața n-au făcut-o pentru acele tendințe nestoriene eretice, ci pentru Hristos Cel propovăduit de apostoli și de Biserica Universală. În secolul al XIX-lea s-a pus problema reunirii nestorienilor cu Biserica Ortodoxă Rusă. Profesorul V. Bolotov notează: „Nu o dată a fost exprimată părerea că unirea aisorilor cu Ortodoxia trebuie să se producă treptat, pe măsură ce adepții denominațiunii respective vor fi pregătiți pentru asimilarea adevărilor ortodoxiei. Totuși oricâte școli va fi organizat în acest scop Biserica Rusă pentru aisorii, nu va fi niciodată în stare să dea fiecărui unit o pregătire teologică academică. Iar dogmatica nestorianismului este atât de obscură și de complicată încât *reveniții* ar avea nevoie de o cultură teologică superioară pentru a-și judeca ei înșiși vechile rădăcini... Pentru a combate nestorianismul, care rămâne necunoscut chiar pentru aisorii, ar trebui ca mai întâi aceștia să-l învețe. Aisorii armeanogregorienii nu au nevoie de o întoarcere la credință, ci de împărtășirea bisericească”⁷¹⁶. Exemplul relatat, nu este o excepție pentru lumea creștină. De aceea înainte de a fi antiecumeniști radicali ar trebui sesizat că încredințarea unei doctrine teologice eretice nu trebuie să aducă după sine condamnarea unor oameni și comunități creștine și izolarea dialogului ortodox cu aceștia, doar pentru că le-a fost dat să se nască în sfera geografică și istorică a unei erezii (nu din dorința și alegerea lor) și în afara căreia ei n-au cunoscut altceva și poate din a căror tradiție creștină de viață eclezialitate Bisericii celei una și apostolice a constituit un *dat implicit*. Știm că în afara Bisericii nu este mântuire. Dar cine poate

⁷¹⁶ Ierom. Stefan (Sado), *Profesorul V. V. Bolotov și problema modalității reunirii nestorienilor cu Biserica Ortodoxă Rusă la sfârșitul secolului al XIX-lea. Lectura creștină*, în *Revista Academiei Teologice Ortodoxe din Sankt-Petersburg*, nr. 14/1997, p. 122. Cf. A. Kuraev, *op. cit.*, pp. 33-34.

stabili matematic și contabil până unde se întinde Biserica și ce teritoriu cuprinde? Cine ar putea să spună că la câțiva pași mai încolo de hotarul unei jurisdicții canonice ortodoxe începe un pustiu lipsit cu desăvârșire de harul dumnezeiesc? Sau că o anumită eclezialitate (viața bisericească), fie și de cea mai mică intensitate, care pornește cu certitudine din Biserica Una, Sfântă, Sobornicească și Apostolică, nu adie și peste comunități din afara Ortodoxiei!⁷¹⁷ Iată, așadar, unde se înscrie obligația teologică a Bisericii Ortodoxe de a participa la dialogul ecumenic, fie creștin, fie interreligios. Pe un anumit nivel, ecumenismul poate fi înțeles drept un efort teologic prin care Ortodoxia își identifică felul în care semințele dreptmăritoare ale Cuvântului Întrupat și împrăștiate în ogorul lumii de către Apostoli au rodit în toate locurile, timpurile și culturile umanității, un efort teologic, dar dialogic și comun cu celelalte confesiuni creștine, de-a separa grâul de neghină, o lucrare a Duhului Sfânt prin care Ortodoxia canonică își recunoaște propria eclezialitate în viața „bisericească” a diverselor comunități creștine eterodoxe și încearcă să o sporească spre a dospi frământătura lumii.

Etapă a treia din atitudinea Părintelui Dumitru Stăniloae față de dialogul ecumenic începe după anul 1980, dată de la care se retrage din participarea activă la Mișcarea ecumenică. Între anii 1980-1990 nu a mai publicat nimic pe tema dialogului ecumenic. În atitudinea sa, rezultată din interviurile acordate, se simte o notă de amărăciune și dezamăgire față de progresele aproape de neobservat pe calea realizării unității creștinilor divizați.

În 1988 Părintele Ioanichie Bălan consemnează un dialog cu Părintele Stăniloae pe tema Mișcării ecumenice. Marele teolog român subliniază că de viața eclezială autentică și deplină se împărtășesc doar cei care cred drept în Iisus Hristos și peste care se odihnește Duhul Sfânt, Singurul care asigură accesul la unirea cu Sfânta Treime prin Sfintele Taine. Aceștia sunt ortodocșii. Ceilalți creștini sunt „în jurul casei Lui”, nu în interiorul ei, mai aproape sau mai departe, după specificul fiecărei confesiuni, și primesc „o lumină împrăștiată și nedeplină clară”⁷¹⁸. Deși doar la ortodocși Euharistia este deplină, totuși se poate vorbi într-un oarecare fel despre un caracter real al Liturghiei și la romano-catolici și la protestanți⁷¹⁹. Mișcarea ecumenică a realizat deschideri spre un dialog real între ortodocși și catolici pe teme sensibile din punct de vedere

⁷¹⁷ A. Kuraev, *op. cit.*, p. 35.

⁷¹⁸ Ioanichie Bălan, *Convorbiri duhovnicești*, vol. II, Ed. Episcopiei Hușilor, 1988, p. 20.

⁷¹⁹ *Ibidem*, p. 39.

doctrinar precum cele legate de *Filioque*, purgatoriu, momentul prefacerii darurilor, primatul papal, în care viziunea ortodoxă a cântărit greu. De asemenea conferințele ecumenice au mijlocit protestanților apropierea teologică de viziunea ortodoxă asupra caracterului real al Sfintelor Taine. „Ortodoxia oferă creștinătății de toate formele, afirma Părintele Stăniloae, unitatea cea mai satisfăcătoare și mai eficientă – unitatea mistică în Fiul lui Dumnezeu cel întrupat, jertfit și înviat pentru noi, prezent în continuare în noi și, prin acesta, în unitatea noastră ca împreună-fii cu El ai Tatălui ceresc și frați între noi, însuflețiți în dragostea noastră de fii ai Tatălui și de frați cu Hristos și între noi prin Duhul cel Sfânt, Care Se odihnește din veci în Fiul și în cei ce se unesc cu Fiul după întruparea, jertfa și învierea Lui. Nu în ascultarea de un ierarh unic, nici în credința acceptată de o sumă de indivizi neuniți în înțelegerea ei, ci în trăirea frățietății și comuniunii în El se poate realiza unitatea creștină”⁷²⁰.

În 1992 Sorin Dumitrescu publica *7 dimineți cu Părintele Stăniloae* în care afirmațiile marelui teolog sunt preponderent critice la adresa devierilor doctrinare creștine occidentale. Astfel creștinismul apusean, tributar unui raționalism accentuat, cantonează în rătăciri doctrinare precum *Filioque*, primatul papal, azimele, imaculata concepție, doctrina satisfacției, și devieri pietiste ale eticii precum stigmatele, cultul inimii și mistica „întunecului absolut” accentuat depersonalizantă, promovată de Meister Eckhart și Jakob Böhme⁷²¹. În cadrul dialogului ecumenic ortodocșilor le revine sarcina nu doar de a arăta ceea ce îi apropie pe creștini ci și „să pună accentul principal pe adevăr, pe adevărul în Hristos, pe adevărul Treimii. Părinții erau foarte îngăduitori cu toate păcatele, însă când vedeau o erezie, când vedeau că este atacat adevărul lui Hristos, atunci săreau cu toată puterea, ca arși”⁷²². Mișcarea ecumenică nu a înregistrat pași vizibili înspre unitatea confesiunilor creștine pentru că foarte adesea dialogul din cadrul întâlnirilor a fost confiscat de problemele sociale în detrimentul celor teologice propriuzise⁷²³. Pe de altă parte dialogul interconfesional a fost permanent

⁷²⁰ *Ibidem*, p. 93.

⁷²¹ Sorin Dumitrescu, *7 dimineți cu Părintele Stăniloae*, Ed. Anastasia, pp. 95-96. 150.

⁷²² *Ibidem*, pp. 98-99.

⁷²³ „la un congres al ecumeniștilor unii dintre reprezentanții lor (romano-catolici, promotori ai teologiei eliberării) au susținut ideile socialiste. Eu i-am combătut, spune Părintele Stăniloae, și vorbeam mereu de Hristos. Iar ei mă întrebau: «de ce tot vorbești de Hristos? Aici este vorba de altceva, nu de Hristos». S-au supărat teribil și, după ce am plecat, m-au criticat foarte tare pentru că vorbeam de Hristos și nu de probleme sociale”, *Ibidem*, p. 65.

subminat de nesinceritatea catolică ce se entuziasma aparent de propunerile teologice dar care susținea și promova pe teren practic prozelitismul prin metoda uniatică. Din această pricină, deși mai apropiați dogmatic de romano-catolici, dialogul ecumenic este mai fructuos cu protestanții care, în lipsa învățaturii despre infailibilitate, se apropie mai cu ușurință de spiritualitatea ortodoxă⁷²⁴.

Ultima intervenție a Părintelui Stăniloae față de problema ecumenismului o găsim relatată într-un interviu înregistrat și apoi tipărit, acordat Domnului Costion Nicolescu în noiembrie 1992. „Ecumenismul este rău înțeles. Trebuie să observi imediat ce-i lipsește unei învățături, unde este erezia în învățătura despre Hristos – și să critici. Trebuie să spui nu numai ce este adevărat în învățătura ta, ci și ceea ce este greșit în învățătura altora”⁷²⁵; „eu am fost pe la multe universități, mai ales protestante și am expus învățătura ortodoxă. Protestanții au multe lipsuri, n-au biserica, preoția, dar sunt, așa, mai largi, nu m-au contrazis. Cu catolicii este mai greu; dacă le spui că le lipsește ceva, atunci ei se supără și refuză să mai discute...”⁷²⁶. Unitatea mult dorită și căutată de cei angajați sincer în dialogul ecumenic va fi greu de realizat: „e greu dacă ne gândim la Apocalipsă...E greu pentru că sunt multe porniri egocentrice. Fiecare ar trebui să prețuiască ceea ce are celălalt în el și să ia mai mult de la alții. Nu știu cum va fi. Toată chestiunea e foarte complicată. Oamenii sunt făcuți să se și întrească, nu numai să se afirme fiecare; să aducă fiecare ceva propriu, să fie deschiși altora. Este greu!”⁷²⁷.

Teolog complex și complet, Părintele Dumitru Stăniloae poate fi lecturat doar în întregul scrierilor sale, scrieri care trebuie în mod obligatoriu descifrate în legătură cu viața liturgică și de rugăcine intimă a sa și a Bisericii pe care a iubit-o și de care nu s-a despărțit în nici una din afirmațiile sale. Orice decontextualizare a teologiei Părintelui Stăniloae din cadrul dogmatico-liturgic al Bisericii și din ansamblul întreg al demersului său teologic duce inevitabil la distorsionări ale gândirii acestui inegalabil teolog fără de a cărui cugetare nu se va putea face, de acum înainte, teologie autentică în școala teologică românească.

⁷²⁴ *Ibidem*, pp. 196-197.

⁷²⁵ Costion Nicolescu, *Teologul în cetate. Părintele Stăniloae și aria politicii*, Ed. Christiana, București, 2003, p.112.

⁷²⁶ *Ibidem*, p.113.

⁷²⁷ *Ibidem*, p.118.